

gického časopisu, který by se věnoval výhradně sociologii průmyslu. Dnes se Sociologický časopis zabývá sociologií průmyslu už asi z 20 %, takže tato disciplína svým podílem převyšuje a poněkud utlačuje ostatní sociologické obory. Pokud nebude vydávání nového časopisu v roce 1967 ještě možné, bylo by velmi žádoucí vydat alespoň sborník prací ze sociologie průmyslu. Existuje už dostatečný počet seriózních průzkumů, které mají co říci naší hospodářské praxi a které nejsou bez zajímavosti ani pro zahraniční odbornou veřejnost.

Účastníci schůzky byli seznámeni se základními tezemi hlavního referátu pro sekci sociologie průmyslu na československé sociologické konferenci v Bedřichově a doporučili doplnit je o problematiku partnerství sociologie s ostatními vědami o práci.

Doc. Kohout podal rovněž informaci o nabídce Státní komise pro řízení a organizaci uspořádat konferenci o sociologii řízení. Přítomní sociologové považovali takovou konferenci za potřebnou a užitečnou, vyslovili ochotu podílet se na její přípravě, ale navrhli uspořádat ji až v roce 1967 vzhledem k evianskému kongresu a bedřichovské konferenci v roce 1966.

Z diskuse o postavení a úloze podnikových sociologů vyplynul požadavek, aby jejich práce nebyla ponechána živelnosti, ale aby dostávali soustavnou metodickou a teoretickou pomoc. Doc. Kohout byl pověřen osobně pojednat tento námět na příslušných orgánech.

Libuše Háková

Informace o sociologickém výzkumu vysokoškoláků v ČSSR, prováděném při Ústavu marxismu-leninismu v Praze

Jednou z nejexploatovanějších oblastí sociologie je v současnosti v Československu výzkum vysokoškoláků. Pozornost se na ně obrací nejen proto, že jsou významnou součástí naší mládeže, vrstvou, která zvláště v období vědeckotechnické revoluce bude hrát centrální roli, ale i z jiných příčin. Sociologové se u nás, jak je všeobecně známo, rekrutují většinou z řad pracovníků kateder marxismu-leninismu a ti mají eminenční zájem hlouběji poznat právě ty mladé lidi, které vyučují. Mají k této problematice nejbližší, je přímo jejich pracovním polem, znají „terén“, a to všechno jsou pro sociologa důležité předpoklady a současně i důvody, pro něž spontánně vznikaly na jednotlivých fakultách výzkumy, dotazníková šetření a ankety různé teoretické úrovně.

Dosavadní výzkumy u nás sledují studenty z nejrůznějších hledisek, překrývají se, a je při nich někdy až marnotratně plýtváno silami sociologů i důvěřivostí a ochotou respondentů. Zastavit tento proces není v současné době možné, a proto se jako nejoptimálnější jevílo toto řešení: provést celostátní dlouhodobý výzkum vysokoškoláků, na němž by se mohli podílet i pracovníci jednotlivých fakult a který by již svou vlastní existencí

a spoluprací s katedrami koordinoval výzkumnou práci v oblasti sociologie na vysokých školách. Současně má tento výzkum konkretizovat dosavadní značně mlhavé názory o vysokoškolských studentech, verifikovat mnohé pouze spontánní hypotézy a upřesnit naši představu o této významné sociální a věkové skupině v Československu. Dodatečně má také zhodnotit třítřicet se a třeba se i překrývající výzkumy, neboť umožní komparaci jejich dílčích výsledků s celostátními a případně umožní i závěry teoretické povahy. Jako nejpovolanejší pro uskutečnění této části resortního výzkumného plánu ministerstva školství a kultury byl vybrán Ústav marxismu-leninismu pro vysoké školy v Praze, který je také realizátorem výzkumu.

Po více než roční přípravě byl čtyřčlenným týmem za spolupráce konzultantů výzkum připraven, a v dubnu 1966 byl na dvacet sedmi fakultách v republice realizován. Tento výzkum, který je prvním celostátním šetřením, nemůže se opírat o sjednocený systém kategorií, pojmů a definic a tím méně o dosud jen velmi obecnou teorii historického materialismu nebo vědeckého komunismu, a proto vychází z konceptu, který má charakter spíše pracovní hypotézy. Teprve interpretací empirických dat bude možno přejít k pokusům o určitá teoretická zobecnění, eventuálně dát podněty k formulaci dalších verifikovatelných hypotéz.

Studenty považujeme nejen za podskupinu mládeže, ale i za specifickou socioprofesionální skupinu, která je méně závislá na stabilní formální organizaci společnosti, méně deformovaná závislostí na objektivních podmínkách a formální organizaci společnosti a proto má možnost citlivěji reagovat na současnou společenskou realitu. A právě z těchto příčin, z přechodné společenské začleněnosti a nestabilizované vázanosti na společenskou strukturu, zachovávají si studenti déle než ostatní jejich vrstevníci některé obecné mentální vlastnosti mládeže. Proto analýza zvláště politických postojů a veřejné politické činnosti studentů by mohla pomoci i zpětně zrcadlit naši společnost.

Studium chápeme jako zvláštní případ zařazení studentů do společenské dělné práce, a proto je považujeme za činnost, která určuje charakter studentů jako sociální skupiny. Z toho důvodu se zaměřujeme na problematiku struktury studia jako na jeden z centrálních úkolů celého výzkumu. Proto ve výzkumu mimo jiné zjišťujeme částečně i motivaci volby určitého studijního oboru, věk rozhodování se, vliv rodičů a jejich vzdělání na studijní zaměření jejich dětí. Současně v šetření zachycujeme i procento studentů, kteří skutečně studují obor, jež si původně zvolili, a zda a jak se tato skutečnost obrází v jejich studijních úspěších.

Dalším úkolem je zjistit vliv pomaturitní praxe na postoj studentů k oboru a konečně postihnout i vertikální mobilitu a vliv lokalit, v nichž studenti převážně žijí, na studijní a kulturní orientaci vysokoškoláků. Zjištění politického profilu dnešních vysokoškoláků by muselo být objektem samostat-

ného sociologického výzkumu, což není pro nás únosné. Proto jsme se omezili pouze na neaktuálnější problémy. *Politický postoj studentů* zjišťujeme podle dvou parametrů: Podle vztahu k možnostem lidstva ovlivnit vývoj společnosti ve smyslu odstranění základních sociálních nerovností mezi lidmi, tedy podle toho, zda společnost je konec konců regulovatelná ve smyslu progresu. A dále podle vztahu k možnostem zásahu občana moderní společnosti do tohoto dynamického procesu. Současně chceme zjistit, který ze dvou společenských systémů má podle názorů našich studentů pro realizaci obou možností větší předpoklady. Tím také postihneme, jak dalece je deformováno vědomí studentů jako společenské skupiny nihilistickými názory pramenícími z rozporů moderní civilizace i naší deformací marxismu, při níž jsme zdůrazňovali samočinnost vývoje. A dále chceme zjistit, zda zájmy, pro něž se již studenti exponovali, nebo pro něž by byli ochotni se aktivně exponovat, patří do oblasti makrostruktury či mikrostruktury. Tato zjištění politického potenciálu a rezerv politické aktivity jsou důležitá pro další plánované změny naší společnosti.

Charakteristické rysy studentů jako sociální a věkové skupiny získáme analýzou struktury společenské činnosti studentů, která nám nejlépe umožní postihnout nejdůležitější stránku zařazení studentů do celkové sociální struktury, stránku jejich společenské aktivity.

Vysokoškolské studium považujeme za zvláštní druh činnosti, který se svým charakterem již blíží předpokládanému charakteru práce v podmínkách, kdy jeho technické vybavení bude vyžadovat nejen vysokou kvalifikaci většiny pracujících, ale i její neustálé doplňování. Proto roste význam zájmového zaměření ovlivňujícího využití volného času. Striktní rozdělení činnosti na činnost v pracovní době a ve volném čase ztrácí do značné míry racionální smysl a lze předpokládat, že v činnosti studentů se organicky prolíná vlastní studium s činnostmi mimostudijními. Proto v našem výzkumu sledujeme převládající tendence zaměření činnosti v mimostudijní době, tj. činnosti, kterým se studenti po splnění základních studijních povinností převážně věnují. Je samozřejmé, že ani v tomto případě nepůjde o vyčerpávající analýzu všech činností, ale že postihneme pouze převládající tendence, z nichž můžeme usuzovat na šíři zájmů studentů různých oborů i vytvořit typologii, která by nám ukázala, zda máme očekávat, že z absolventů budou pouze úzce odbornými zájmem integrováni specialisté či „rozevrláti“ renesanční lidé, anebo jedinci vyrovnávající odborný zájem i jinými neprofesionálními činnostmi.

Vysokoškolské studium je proces, ve kterém student prochází odlišnými situacemi v závislosti na délce studia a sám se mění nejen vzhledem k změnám objektivních podmínek, ale i podle svých osobních předpokladů. I když abstrahujeme od zkoumání socializačního procesu, ve kterém se absol-

vent střední školy přijatý na vysokou školu stává studentem — vysokoškolkem, musíme vzít v úvahu alespoň dvě etapy vysokoškolského studia a předpokládat významné rozdíly jak v objektivní situaci, tak v subjektivní sféře. První etapu období vstupu na vysokou školu chápeme jako období adaptace studentů v podmínkách práce a života na vysoké škole i jako období vytváření samostatných politických postojů. Je v podstatě zakončena úspěšným absolvováním prvního ročníku vysokoškolského studia. V další etapě, tj. v období vlastního studia (většinou 2.—5. ročník), jsou již základní rysy vysokoškolského studenta relativně stabilizovány. Aby tento výzkum nezachytil jen statický průřez studentského subsystému a subkultury pouze v období vstupu na vysokou školu, je rozvržen na dvě etapy, z nichž první — dotazníkové šetření — byla již realizována. Druhá etapa výzkumu bude provedena mezi posluchači vybraných fakult znovu v roce 1969, kdy námi dnes zkoumaní studenti budou ve čtvrtém ročníku. Otázky dotazníku zůstanou většinou nezměněny, pouze dotazy týkající se praxe před vysokou školou a rozhodování se pro volbu oboru studia budou nahrazeny dotazy zjišťujícími představy respondentů o vlastní budoucí činnosti a uplatnění v praxi. Předpokládáme, že opakovaním výzkumu dvou souborů na sobě do značné míry závislých alespoň částečně postihneme vliv vysoké školy na studenty a zachytíme změny postojů, hodnot, cílů a zájmů i posun v participaci na struktuře činnosti, k nimž během studia dochází. Současně zjistíme, jak se projeví vstupní rozdíly studentů v dalším jejich studiu i orientaci a ověříme si hypotézu v období determinujícím další vývoj osobnosti studenta.

Pro získání ještě přesnějšího obrazu o zájmovém zaměření studentů a struktuře jejich společenských činností plánujeme provedení několika šetření menšího rozsahu, při kterých použijeme nejenom stejné dotazníkové techniky (jako např. u menšího vzorku studentů 4. roč.), ale i jiných výzkumných technik. Dále je plánován časový snímek pracovního týdne studentů, který zpřesní údaje o pracovním režimu studentů a umožní verifikovat údaje o jejich společenské aktivitě a zájmovém zaměření. Formou besed, případně řízených, a individuálních rozhovorů zjistíme strukturu činnosti studentů o prázdninách. Smyslem je nejen verifikace poznatků získaných dotazníkem a srovnání struktury činnosti během školního roku a o prázdninách, ale i další informace o životním stylu studentů.

Studium na vysokých školách v ČSSR je v současné době značně rozdílné a tyto rozdíly jsou dány jak odlišností jednotlivých typů vysokých škol podle charakteru studia, tak lokálními a ekologickými faktory. Předpokládáme, že v dohledné době většina našich vysokých škol bude řešit problémy spojené s výchovou takového počtu vysokoškolsky kvalifikovaných odborníků, jaké potřebuje technicky a sociálně vyspělá společnost, a proto záměrně sledujeme studenty